

Vereczkai Lajos

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, FILOZÓFIA NAPJAINKBAN

A valóság megismerésére törekvő emberi gondolkodás egyik nagyon fontos alapelvét ragadta meg az az aforisztikus tömörségű megállapítás, hogy "az életet csak hátratekintve lehet megérteni, de élni előre nézve kell." Ez az elv különösen érvényes akkor, ha a társadalom folyamatait kutatjuk. A tudományos gondolkodást egyébként többek között éppen az jellemzi, hogy mindig is törekedett mult, jelen és jövő kapcsolatainak olyan dialektikus megragadására, amelyet az idézett megállapítás feltételez - jóllehet ezt természetesen csak koronként igen eltérő mértékben és mélységben tehetette meg.

A dialektikus és történeti megközelítés ma bármely jelenség tudományos vizsgálatának alapvető kritériuma. De ha lehet, méginkább ilyen elemzést és értékelést kíván a tudománytól az olyan helyzet, amikor sorsfordító társadalmi eseményeket már bizonyos történelmi távlatból értékelhet. Ilyen helyzetben vagyunk ma. Előadásomban az említett követelményt szem előtt tartva, általános elméleti-filozófiai szempontból szeretném elemezni a szocializmus dialektikájának néhány aspektusát és elsősorban azt, hogy miben látom további fejlődésünk elméletileg, de a valóságban is, egyre határozottabban megragadható egyik fontos feltételét.

A felszabadulás a magyar nép egyik legnagyobb jelentőségű eseménye volt. Ezt megelőzően népünk és társadalmunk életét évszázadokon át nyomasztotta az, hogy "Mi mindig mindenről elkészünk"¹ - Ady találó szavait használva. A felszabadulás volt az a sorsforduló, amellyel - döntően a Szovjetunió áldozatainak köszönhetően - történelmünkben új korszak kezdődött. A krónikus megkésetttségben szenvedő magyar nép számára ezzel nyílt meg a lehetősége annak, hogy az emberi kultúra és civilizáció élvonalához felzárkózzék és fokozatosan gyakorlatilag is megvalósítsa mindazt, amit a szocializmus társadalomfilozófiája elméletileg megalapozott. Megvalósítsa az embernek minden hozzá méltatlan és tőle idegen béklyótól való megszabadítását, az emberi lehetőségek teljes kibontakoztatását, a "végigvitt humanizmus" marxí gondolatát.

Tudományosan megalapozott tevékenységről lévén szó, felmerül azonban a kérdés: mi a garanciája annak, hogy társadalomfilozófiánk valóban adekvát kiindulási alap egy tudatos társadalomformáló tevékenység számára, és az is marad, a valóság állandó változásai közepette is?

A marxizmus kidolgozása lényegében ugyanennek a kérdésnek a feltevésével kezdődik. Marx szerint "eddig a filozófusok íróasztalukban tartogatták minden rejtély megoldását, és a buta avatatlan világnak csak ki kellett tátania a száját, hogy az abszolút tudomány sült-

galambja belerepüljön.² A marxizmus klasszikusai ezzel szemben "nem akarják dogmatikusan anticipálni a világot". Elméletük ezért "mindenekelőtt utmutató a tanulmányhoz, nem pedig a konstruálás emeltyűje".³ Az elmélet adekvátságát tehát a valósággal való állandó és szoros kapcsolata biztosítja. A valóság tanulmányozásának ilyen módszeréről jogosan mondhatta Lukács György, hogy maradandó példaadó, még akkor is, ha a marxi tételek többsége tévesnek bizonyulna.

Tekintsük át azonban röviden azt, hogyan állunk magukkal az alapvető marxi tételekkel. A marxizmus, mint a mindenkori korproblémák megragadására alkalmas multidiszciplináris elmélet szerint, a társadalom és a történelem menetét is objektív, "mintegy természeti szükségszerűséggel" ható és érvényesülő tendenciák determinálják.⁴ Ezek között meghatározó jelentőségű az anyagi javak termelési módja. A társadalmi törvényszerűség természetesen a tudatos emberi cselekvésen keresztül érvényesül, a társadalmi mozgásokban tehát mindig a szubjektív az aktív tényező.

Ezen a meghatározó jelentőségű elméleti alapon elemezték a klasszikusok a XIX. század néhány fejlett kapitalista társadalmát és vázolták egy a gazdasági mozgások szükségszerűségei alapján kikövetkeztethető, de akkor még a jövő méhében szunnyadó társadalmi formáció, a szocializmus néhány általános vonását. Ezek közül a legfontosabbnak a következőket tartották: a szocializmus epicentruma a gazdaságilag legfejlettebb néhány országban jöhet létre; a politikai hatalmat a kizsákmányoltaknak, illetve azok legműveltebb és legszervezettebb csoportjának, a munkásosztálynak kell megragadnia (ezt a tételt Lenin később a szövetségi politika koncepciójával egészítette ki); a nagyipari termelészközöket kollektív tulajdonba kell venni; a társadalmi szinten irányított újratermelési folyamatnak nem lesz szüksége az áru- és pénzviszonyokra; a megtermelt javakat olyan arányban kell elosztani, amilyen arányban az egyes egyének a társadalom gyarapodásához hozzájárulnak, illetve ezt a tézist másképpen fogalmazhatjuk úgy is, hogy a munka válik a legalapvetőbb társadalmi értékévé; végül pedig: a tehetség és a szorgalom kibontakoztatásának a feltételeit általánossá kell tenni mindenki számára.

Az elmondottak a marxizmusban tájékozottak számára ismert tények. Mégis azért foglaltam össze őket röviden, mert manapság a mindennapi gondolkodásban is gyakran merül fel problémaként az ún. szocializmus-kép kérdése. Ennek szerintem az az oka, hogy a felszabadulás után, a szocialista társadalomépítés kezdeti szakaszában, nem saját szellemének megfelelően értelmezték és emellett sokszor le is egyszerűsítették a klasszikusok sokoldaluan és árnyaltan megfogalmazott nézeteit. Pedig Marx és Engels már munkásságuk kezdetén leszögezik, hogy "a kommunizmus szemünkben nem állapot, amelyet létre kell hozni, nem eszmény, amelyhez a valóságnak hozzá kell igazodnia. Mi kommunizmusnak a valóságos mozgalmat nevezzük, amely a mai állapotot megszünteti".⁵ Engels már

a mult század végén felháborodottan küzdött az ellen az értelmezés ellen, amely a - szocialista társadalmat - nem úgy fogja fel, mint ami állandóan változik és halad előre, hanem mint stabil, egyszer s mindenkorra lerögzített dolgot".⁶

Később, 1918-ban, Lenin is azt hangsúlyozta, hogy egy olyan gigászi munkában, mint a szocializmus építése, "sohasem tarthatunk igényt arra, ... hogy valamely előre elkészített utasítás szerint egyszerre létrehozassuk és egy csapásra kialakíthassuk az új társadalom szervezeti formáit".⁷

Mindezek ellenére, sajnos vannak, akik számára az 50-es évek "szocialista valósága" kövesedett olyan "modellé", amit ma is "a szocializmusnak", a végső eszménynek gondolnak. Ez persze azt is jelenti, hogy egyes fejekben egy olyan merev ideológiai rendszer él, amelynek szellemisége és lényege szempontjából nem sok köze van az autentikus marxizmushoz. Vagyis bizonyos esetekben baj van a marxizmus-képpel, továbbá, ami ebből következik, e képnek és a valóságnak a kapcsolatával is. Mindezt figyelembe véve csak az aktualitását hangsúlyozhatom annak a Lukács György által többször hangoztatott programnak, hogy "vissza Marxhoz és előre a mai problémákhoz!".

Ha mindezek után, a szocializmusnak a klasszikusok által feltételezett néhány jellemző vonását összevetjük a mai létező szocializmussal, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a munkásosztály politikai hatalma, vezető szerepe és szövetségi politikája, valamint a termelészközök kollektivizálása állja a gyakorlat próbáját. Két hipotézis (hogy az epicentrum a legfejlettebb kapitalista országokban alakult volna ki, és hogy nem lesz szükség áru és pénzvizonyokra) nem igazolódott. Ez természetesen csak annak okozhat problémát, aki a klasszikusokat csalhatatlan prófétáknak, nem pedig kiváló társadalomtudósoknak tekinti. Végül a szocializmusra vonatkozó egyik nagyon fontos klasszikus tételről az a véleményem, hogy nem a jelentőségének megfelelően kezeljük, legalábbis nem kellő sulyal vesszük figyelembe mindazokat a vele kapcsolatos, már a mult században rendkívül mélyen megfogalmazott összefüggéseket, amelyeknek gyakorlati következményei éppen napjainkra váltak dominálónak és követelően aktuálissá. A munkára, illetve a munkával kapcsolatos problémákra gondolok. A következőkben ezzel a kérdéssel kissé részletesebben foglalkozom.

Az említett problémák azzal kezdődnek, hogy a munkát legtöbbször csak mint általános tevékenységet vizsgálják. Pedig munka és munka között óriási különbség van, és ezért a munka absztrakt elemzése sok mindenre nem ad felvilágosítást. A részletesebb elemzés érdekében utalok még a marxi totalitás elvre is. Ennek alapján: az embert magát is totalitásként kezelve, nyilvánvaló, hogy nem választhatjuk el egymástól külső fizikai tevékenységét és belső szellemi-pszichikai életét. Már csak azért sem, mert a külső világ, illetve külső megnyilvánulásaink nem mások, mint az emberi belső szféra külsővé válása, objektíválódása, belső világunk pedig a külső valóság interiorizálódása, szubjektíválódása.

Ha mindezek figyelembevételével most már konkrétan először a kezdeti emberi tevékenységet, az ősi paraszti, vagy a speciálisabb technikai feltételek nélkül végzett munkát vizsgáljuk, akkor ez a két mozzanat természetesen abban is jelen van, de még meghatározó szerepet játszik benne a nyers fizikai erőfelfejtés. A munka lényege ekkor még az, hogy az ember döntően saját fizikai erejét állítja szembe közvetlenül a természettel.

Lényeges változást ebben a munka-szerkezetben a terméktöbblet megjelenése, illetve az osztálytársadalom kialakulása hoz azáltal, hogy létrejön a fizikai és a szellemi mozzanatok, a fizikai és a szellemi munka szétválása. A szellemi és a fizikai teljesen természetesen sohasem szakad el egymástól, mert "még a leggépiesebb, legalacsonyabb rendű munka is igényel valamelyes minimális szakismeretet, vagyis az értelmes alkotó tevékenység minimumát"⁸ mondja Gramsci. Az azonban tény, hogy az emberiség szellemi fejlődését az teszi lehetővé, hogy az osztálytársadalom kifejlődésével egyes csoportok felszabadulnak a fizikai tevékenység kényszerű alól, és így minden idejüket a szellemi mozzanatok kimunkálására fordíthatják. A fejlődésnek ebben a fázisában a szellemi munka élesen elkülöníti magát a fizikai munkától és az uralkodó osztály privilégiumává lesz. Ezzel együtt a fizikai munka lenézetté és megvetetté válik, már az athéni demokráciában "banauszia"-nak számít. A banauszia a kézieszközökkel való foglalkozás, amely szemben áll a tudományok művelésével. (Jellemző, hogy a banauszosz az ógörögben kézművest, de ugyanakkor "alacsony"-at és "aljas"-at is jelent)

Uj szakasz kezdődik a munka fejlődésében a kézműves mesterség kialakulásával. Ez a konkrét tevékenységforma az, amely a reneszánszban kibontakoztatja azt a fejlődést, amit európai kultúrának nevezünk. A kézműves mesterség lényege már kifejezetten nem a nyers fizikai erőfelfejtés, hanem a mesterségbeli tudás, az eszes tervezés, az ügyes fogások, az értelemből eredő és ebből táplálkozó leleményesség, a figyelem összpontosítása, a kifinomult, cizellált művesség. (Artigianato)⁹ Sőt, az artigianato nem is csak a szellemmel átitatott kézműipari tevékenységet jelenti, hanem egy ezáltal alakított magatartási formát is!

A munka ezen fejlettebb formáját elemezve mondta Hegel, hogy a kultúra azzal kezdődik, hogy az ember szándékosan természeti erőket ütköztet össze, és "hagyja, hogy a természet csiszolódjon, nyugodtan szemléli és könnyű fáradsággal kormányozza az egészet."¹⁰ A hegeli gondolat már azon felismerés felé töri az utat, amely szerint az emberi munkából úgy lesz magasabb fokú érték, hogy annak nyers fizikai jellege egyre inkább háttérbe szorul és helyettesítődik az ember szellemi erejével, szellemi koncentrációjával.

A nagyipar. kifejlődése, majd pedig éppen napjaink tudományos-technikai forradalma ezt a folyamatot valószínűleg a teljes kibontakozás felé közelíti. Erről Marx így ír: "Abban a mértékben, ahogy a nagyipar kifejlődik, a valóságos gazdaság megteremtése kevésbé függ

a munkaidőtől és az alkalmazott munka mennyiségétől, mint azoknak a hatóerőknek a hatalmától, melyeket a munkaidő alatt mozgásba hoznak, ... éppenséggel a tudomány általános állásától és a technológiai haladástól, ... függ... Pl. a mezőgazdaság a materiális anyagcsere tudományának pusztá alkalmazása lesz... A munka többé nem annyira a termelési folyamatba bezártként jelenik meg, mint inkább az ember őrzőként és szabályozóként viszonyul magához a termelési folyamathoz... A munkás a termelési folyamat mellé lép, ahelyett, hogy fő ágense lenne. Ebben az átváltásban nem a közvetlen munka, hanem az, hogy megérti a természetet az, ami a termelés és a gazdaság nagy alappilléreként jelenik meg... Az állóőke fejlődése jelzi, hogy milyen fokig vált az általános társadalmi tudás, ismeret, közvetlen termelőerővé, és ezért milyen fokig kerültek magának a társadalmi életfolyamatnak a feltételei az általános intellektus ellenőrzése alá és vannak neki megfelelően átformálva."¹¹ (Kiemelés V.L.)

A lényeg tehát az, hogy az emberi lényegi erők kibontakozásának magasabb szintjén -- és nyilvánvaló, hogy egy szocialista társadalomban erről van szó --, a legfőbb gazdaság- és értékképző szerepet a nyers, fizikai erő kifejtés helyett az intellektualizált, szellemmel átítatott munka; a munka mennyisége helyett a munka minősége; az egyszerű, tanulatlan munka helyett a bonyolult, tanult munka veszi át. Másképpen: döntővé válik az, amit ma kreativitásnak, innovatív képességnek, alternatívákban való gondolkodni tudásnak, vagy röviden: az egyes egyén és az egész társadalom szellemi fejlettségének, kulturáltságának nevezünk. Ezt látta már a mi Széchenyink is, amikor azt mondta, hogy: "nem a munka, hanem a jól elrendelt munka, szóval az ész a nemzeti gazdaság talpköve."

Lenin elméleti munkásságában szintén nagyon fontos helyet foglal el a kulturális fejlődés, illetve a kultúra általánossá válása fontosságának hangsúlyozása a szocializmus építésének szempontjából. Életének utolsó éveiben minduntalan erre tért vissza. Egyik utolsó cikkében pl. így irt: "... Kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a szocializmusra vonatkozó egész álláspontunk gyökeresen megváltozott. Ez a gyökeres változás abban áll, hogy azelőtt a súlypontot a politikai harcra, a forradalomra, a hatalom meghódítására stb. helyeztük, s erre is kellett helyeznünk, most viszont a helyzet annyira megváltozott, hogy a súlypontot a békés, szervező, "kulturális" munkára kell áthelyeznünk. Hajlandó volnék azt mondani, hogy a súlypont számunkra a kultúra terjesztésére tolódik át."¹² A műveltség, a tudás és a szocializmus viszonyának marxi elméleti koncepciója alapján nem meglepő, hogy Lenin - bár a Grundrisse előbb idézett marxi gondolatait nem is ismerte - még a legegyszerűbb kereskedősegéd gazdasági tudásának megbecsülését is fontosnak tartotta. És érthető, hogy a komolyabb tudásról pedig (egy 1921-ben irt cikkében) így vélekedik: "... tiszerte nagyobb érték számunkra az a "tudományos és műszaki szakember" , aki ha burzsoá is, de érti a dolgát, mint egy felfuvalkodott kommunista,

aki kész bármely pillanatban, éjjel-nappal "téziseket" írni, "jelszavakat" kiadni, üres absztrakciókkal dobálózni."¹³

Az anyagi javak termelési módja és a társadalom fejlettsége közti összefüggés marxista koncepciója jelentőségének megértéséhez fontosnak tartom még annak hangsúlyozását is, hogy Marx szerint "a társadalmi termelési folyamat végső eredményeként mindig maga a társadalom jelenik meg, azaz maga az ember."¹⁴ A "társadalmi-termelési folyamat" viszont - és itt van a vizválasztó vulgáris marxizmus és autentikus marxizmus között - Marxnál sohasem a közvetlen termelési folyamatot, hanem mindig az össztársadalmi gyakorlatot jelenti. Az "össztársadalmi gyakorlat" pedig természetesen a társadalom valamennyi életfolyamatát tartalmazza, tehát döntő módon a kulturát is, illetve annak minden szféráját: általános és szakmai ismereteket, tudományt, munkakulturát (az irányításban és a fizikai munkában egyaránt), a társadalmi egyének személyiségi vonásait, az emberi érintkezés jellemzőit, és így tovább. A társadalmi termelési folyamatnak az eredménye és szubjektuma mindig az a totálisan fejlett egyén, aki tudatos, személyes, tevékeny és kritikai viszonyban van a mindenkori társadalmi valósággal egészeivel, azt érti és így alakítani képes. A kor történelmileg megérett, illetve szükségessé vált követelményeit és feladatait megérteni nem képes emberekhez egyébként alapvetően fontos információk még csak el sem juthatnak, mert azokat nem értik meg, illetve észre sem veszik. Emiatt viszont nem alakulhat ki az az érdeklődő nyilvánosság és a felelősségen és kötelességtudaton nyugvó közvélemény, amely nélkül nem létezhet szocialista demokrácia. Demokrácia nélkül pedig legszebb eszményeink, céljaink és programjaink is eltorzulhatnak. De hangsúlyozni szeretném, hogy a kötelesség- és felelősségérzet nélküli ún. "demokrácia" nemcsak dogmatizmussá, hanem demagógiává is torzulhat. A demagógia pedig legalább olyan veszélyes, mint a dogmatizmus.

Az elmondottakból azt hiszem kényszerítő erővel következik, hogy a fejlett társadalomban nemcsak hogy nő a szellemi kultúra jelentősége - mellesleg napjainkban az elektronika fejlődése következtében már annak is tanúi vagyunk, hogy még magán a szellemi munkán belül is egyre inkább kikuszóboljuk a mechanikus, rutinjellegű mozzanatokot -, hanem ez válik, illetve már vált a társadalmi haladás, vagyis a szocializmus kardinális kérdésévé. Ebben a helyzetben különös sullyal esnek latba az abból adódó problémák, hogy a szocializmus építése viszonylag elmaradott országokban kezdődött, sokszor félfeudális és atrófiás kapitalista viszonyok között, ahol sokszor most kell pótolni még az artigiánato tradícióját is.

Az természetesen igaz, és erre gyakran hivatkozunk is, hogy bár hiányaink vannak anyagi forrásokban, de komoly szellemi tőkével rendelkezünk. A szellemi tőke megléte aligha vitatható vezető szakembereink jó részénél. Az elmondottakból azonban remélhető-

leg az is kiderül, hogy mivel magasabb szintűvé egy társadalom csak alapvetően determináló összefüggéseinek és folyamatainak az össztársadalmivá fejlődés irányában való mozgásával válhat, a mi fejlődésünkhöz sem elég egy viszonylag szűkebb réteg kiváló színvonalára, mert meghatározó jelentősége az egész nép, az egész lakosság szellemi tőkájének és szintjének van. Ha viszont ebből a szempontból nézzük a dolgokat, akkor vajon állíthatjuk-e, hogy elérjük, vagy pláne hogy meghaladjuk az élenjáró európai országok általános szellemi színvonalát?¹⁵

Az eddigiekben remélhetőleg sikerült bizonyítanom, hogy társadalmunkban is nő az emberi tevékenység értelmi-intellektuális oldalának, illetve arányának a szerepe, és ennek a folyamatnak az akadálytalan haladása előfeltétele és ugyanakkor tudatos célkitűzése is kell, hogy legyen a szocializmus építésének. De ha ez így van, akkor még egy további konzekvenciát is le kell vonnunk. Ez pedig az, hogy növekszik a társadalomban a kulturát művelők, a szellemi oldalt hivatásszerűen fejlesztők, vagyis az értelmiség szerepe. Mindez úgy is fogalmazható, hogy a fejlett szocializmus irányába haladó társadalom az "értelmiségiesedés" irányába fejlődik, és egy osztály nélküli társadalomnak lényegét illetően értelmiségi jellegű társadalomnak kell lennie. Ebben az összefüggésben azt hiszem még érthetőbbé válik a marxizmus-leninizmus, illetve a marxista pártok szövetségi politikája. Viszont nem érthető az az időnként előforduló megnyilvánulás, amely a munkásosztály és a parasztság társadalmi szerepének hangsúlyozásakor csak mintegy mellékesen említi, hogy "és van még a haladó értelmiség"! Ez annál is inkább érthetetlen, mert már Gramsci kifejtette, hogy "minden egyes társadalmi csoport, amikor a gazdasági termelés világában valamely lényeges tevékenység eredeti talaján megszületik, akkor egyben szervesen megteremti magának azoknak az értelmiségieknek egy vagy több rendjét, akik biztosítják egyeneműségét és saját szerepének tudatos voltát, nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és politikai téren is."¹⁶ (Kiemelés V.L.) A mi mai értelmiségünk pedig tulnyomó többségében már a szocializmusban felnőtt és azzal azonosuló szerves értelmiség.

Az értelmiségi szerepet illetően egyébként nagyon figyelemre méltó Gramscinak egy másik gondolata is. Eszerint: "Könnyen tréfa és karikatura tárgyává válhat az az állítás, hogy egy politikai párt minden tagját értelmiséginek kell tekinteni; és mégis, ha belegondolunk, ez a legpontosabb fogalmazás. Lehet éppen fokozati különbségeket tenni, a legmagasabb vagy a legalacsonyabb fokozatból lehet több vagy kevesebb a párton belül, de nem ez számít: számít az irányító és szervező szerep, vagyis a nevelő, tehát az értelmiségi szerep."¹⁷

Mindezek háttérében még érthetlenebb a képzett intellektuális munkaerő pazarlása, a kreatív értelmiségi munka devalválódása és ennek következtében az a bizonyos foku felhígulás és kontraszelekció, amely bár nem azonos mértékben, de az oktatástól a tudomá-

nyos kutatásig a szellemi munka nagyon sok területén tapasztalható. Pedig az oktatás és a nevelés, mint az egyén általános értékteremtő képességeinek intenzív termelése, a legfontosabb értékfenntartó és értéktermelő tevékenység, és egyik kulcspontja mindannak, amit a szellemi kulturáról eddig elmondottam. Az ember kulturális evolúciója az oktatáson alapul, és ezért az ebben elkövetett hibák, vagy lemaradások úgy jelentkeznek fejlődésünkben, mint a biológiában a negatív mutációk. A tudományos kutatás vonatkozásában pedig nem szabad elfeledkezni arról, hogy ez nemcsak a közvetlen termelés, hanem több területe a totálisan fejlett személyiség tudatos kibontakoztatásának vonatkozásában is kulcsfontosságú. Hogy csak egy konkrét tudományra, saját szűkebb kutatási területemre utaljak a vonatkozásban, az idegrendszerkutatás pl. döntő szerepet játszik többek között a kreativitás valószínűleg meglévő imprinting periódusaival kapcsolatos tudnivalóktól, egészen az emberi motiváció és magatartásformák megfelelő kezeléséhez szükséges idegrendszeri összefüggések feltárásig. Attól félek, hogy a szellemi munka társadalmi fontosságának megfelelően való kezelése és értékelése területén elkövetett hibák legalább olyan mélyre és hosszú távra kihatóak, mint az ötvenes évek voluntarista külső beavatkozásai a közvetlen termelési folyamatba.

A társadalom és tudomány kölcsönösen gyümölcsöző kapcsolataihoz a filozófia ma, úgy gondolom, többek között az elmondottakkal is hozzá tud járulni. Ezek háttérben gyakran forognak a fejemben József Attila szavai. Fontolgom magamban azt a gondolatát, hogy örömben, gyászban és lámpalázban, hogy kell ma sorsunkra várni,

"a gyönyörű sikert, mely megvan bennünk,
ki tudja-e a végzet licitálni -"?"¹⁸

Szeretném remélni, hogy mondanivalómat sikerült úgy prezentálnom, hogy abban érezhető volt az a hitem, hogy lehetőségeinket ki fogjuk tudni licitálni.

A. Peccei nem régen megjelent könyvének azt a címet adta, hogy: Kezünkben a jövő. Lényegét tekintve ez a marxizmus filozófiájának a konklúziója is, talán annyi finomítással, hogy a kulturált emberiség kezében a jövő. Azt persze tudni kell, hogy ez a társadalomfilozófia - ahogy megalapozói is kezdettől fogva hangsúlyozták - nem betlehemi csillagként a fejünk felett ragyogva mutatja nekünk az utat. A társadalmi haladást szolgáló elméletek és gyakorlatnak mindig csak a szilárdan az objektív realitás talaján álló és folyamatosan megújulni tudó kritikai tudományos gondolkodás lehet az alapja és bennünk rejlő feltétele. Ez a fajta gondolkodás az, amely sohasem fog megfélemlíteni arról sem, hogy a történelem mindig ellentmondásokon át törli a maga útját, s ezeket az ellentmondásokat nem elkendőzni, hanem az emberi gyakorlat folyamatában tudatosítani és megoldani kell. A megoldásokat célzó tettek természetesen történelmi létünk minden pillanatában csak mindenkor belső és külső feltételeink felmérésén nyugodhatnak. Az elmélet sohasem kérhet

számon a gyakorlattól olyan tetteket, amelyeknek nincs meg az objektív realitásuk. Az alternatívákban való kreatív gondolkodás az adekvátan felmért lehetőségeken belül maradó, azokat viszont jól kihasználó gondolkodás. Ha ebben a szellemben tudunk teoretizálni és cselekedni is, akkor bizhatunk abban, hogy az értelmünkben és szívünkben hordott Jöügy - Németh László hasonló összefüggésben irt szép szavait kölcsönözve - mint egy szívós gyökereivel kemény kövek közt tapogatózó, fényt nyomozó és sziklát őrlő növény¹⁹, valóban a legalapvetőbb humanista értékek és érdekek megvalósítója, a kreatív emberi képességek egyre szélesebb körü kibontakozását hordozó folyamat mozgásban tartója lesz.

JEGYZETEK

- 1 Ady Endre: Akik mindig elkésnek. Összes versek. Szépirodalmi, Bp. 1958.
- 2 Marx, K.: Rugehoz írott levél. MEM 1. Kossuth, Bp. 1957. 346. old.
- 3 Engels, F.: Levél K. Schmidtnek. Válogatott M., II. Kossuth, Bp. 1963. 476. old.
- 4 Engels, F.: A család, a magántulajdon és az állam eredete. ME. Vál. Műv. II. Kossuth, Bp. 1963. 292. old.
- 5 Marx, K. - Engels, F.: A német ideológia. MEM 3. Kossuth, Bp. 1976. 38. old.
- 6 Engels, F.: Levél K. Schmidtnek Vál. M. II. 476. old.
- 7 Lenin, V.I.: Beszéd a népgazdasági tanácsok I. kongresszusán. LÖM 36. Kossuth, Bp. 1976.
- 8 Gramsci, A.: Marxizmus, kultúra, művészet. Kossuth, Bp. 1965. 102. old.
- 9 Hermann I.: A mai kultúra problémái. Kossuth, Bp. 1974.
- 10 Lukács Gy.: A munka. Magyar Filozófiai Szemle, 1972, 16: 1-58. 10. old.
- 11 Marx, K.: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai II. Kossuth, Bp. 1972. 168-170. old.
- 12 Lenin, V.I.: A szövetkezetekről. LÖM 45. Kossuth, Bp. 1975. 374. old.
- 13 Lenin, V.I.: Az egységes gazdasági tervről. LÖM 42. Kossuth, Bp. 1974. 338. old.
- 14 Marx, K.: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai II. 175. old.
- 15 Andics I.: A gazdaság megújulásának társadalmi tényezői. Magyar Tudomány, 1981. 4.: 243-252.
- 16 Gramsci A.: Marxizmus, kultúra, művészet. 112. old.
- 17 Uo.
- 18 József Attila: Osztás után. Összes Versek. Szépirodalmi, Bp. 1960.
- 19 Németh László: Sajakódi esték. Magvető, Bp. 1961 59. old.